

РОЗДІЛ II

Методика і технології професійної освіти і навчання

УДК 61: 378.046-021.64:616-051

Волошина Олена Борисівна,
доктор медичних наук, професор
зав.кафедри загальної практики і медичної реабілітації
Дукова Ольга Робертівна,
кандидат медичних наук, доцент
кафедри загальної практики і медичної реабілітації
Лисий Ігор Станіславович,
кандидат медичних наук, доцент
кафедри загальної практики і медичної реабілітації
Ковальчук Лариса Іванівна,
кандидат медичних наук, доцент
кафедри загальної практики і медичної реабілітації

*Одеський національний медичний університет
65082, м. Одеса, пров. Валиховський, 2
Одесский национальный медицинский университет
65082, г. Одесса, пер. Валиховский, 2
Odessa national medical university
65082, Odessa Valikhovskiy lane, 2*

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ЛІКАРІВ ЗАГАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ НА ПІСЛЯДИПЛОМНОМУ ЕТАПІ

Постановка проблеми. Підвищення ефективності охорони здоров'я у теперішній час тісно зв'язано не тільки з використанням сучасних організаційних та економічно обґрунтованих форм надання медичної допомоги, не тільки з впровадженням інноваційних технологій, а із удосконалюванням системи професійної підготовки медичних кадрів [1]. Післядипломна підготовка лікарів за спеціальністю «Загальна практика – сімейна медицина» в Україні нині здійснюється шляхом первинної спеціалізації в інтернатурі та на 6-місячних циклах вторинної спеціалізації, поповнюючи шеренги сімейних лікарів з колишніх терапевтів та педіатрів. Підвищення якості підготовки сімейних лікарів передбачає інтеграцію двох основних напрямів – теоретичної підготовки майбутніх спеціалістів сімейної медицини та засвоєння практичних навичок, необхідних сімейному лікарю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, сімейного лікаря визнано спеціалістом медичної галузі, що може найповніше впливати на стан здоров'я населення [2]. Сімейний лікар є лікарем первинної ланки надання медичної допомоги, тому він має володіти навичками лікування невідкладних станів, добре розумітися в питаннях профілактики захворювань, фактично здійснювати зв'язок між пацієнтом та спеціалістами інших галузей медицини.

Досвід підготовки сімейних лікарів на додипломному та післядипломному етапах обговорюється в значній кількості наукових праць [3; 4; 5].

Питання додипломної підготовки лікарів загальної практики висвітлені в роботах Г. Н. Лисенко, Ю. М. Колесника, В. Д. Сиволапа, а саме: підкреслено, що на додипломному етапі основну увагу приділяють медико-соціальним аспектам здоров'я населення, питанням профілактики, ранньої діагностики та лікуванню хворих на амбулаторному етапі.

Особливості післядипломної підготовки сімейних лікарів висвітлені в роботах Л. В. Глушко, Є. М. Стародуб, В. І. Ткаченко. Показано, що на додипломному етапі перевага віддається підвищенню рівня теоретичних знань, то на післядипломному етапі основним завданням є максимальне оволодіння практичними навичками, необхідними сімейному лікарю в його професійній діяльності. Методичні аспекти підготовки сімейних лікарів зі суміжних спеціальностей обговорюють В. М. Жадан, В. К. Лихачов, Ю. В. Просветов. Зростання вимог до професійної підготовки майбутніх лікарів загальної практики обумовлено тим, що такий фахівець має бути кваліфікованим лікарем-універсалом, з високим рівнем теоретичної та практичної підготовки з усіх розділів медицини [5]. Треба зазначити, що високий рівень вимог до професійної підготовки лікаря загальної практики потребує подальшого ретельного пошуку методів підвищення якості навчального процесу, особливо на післядипломному етапі.

Метою статті є висвітлення окремих напрямів практичної підготовки лікарів загальної практики – сімейної медицини, пов'язаних із застосуванням новітніх технологій в навчальному процесі, які спрямовані на покращення

засвоєння практичних навичок сімейними лікарями та ефективно зарекомендували себе в навчальному процесі кафедри.

Виклад основного матеріалу. Удосконалення засвоєння практичних навичок лікарями загальної практики сімейної медицини здійснюється на нашій кафедрі в декілька етапів згідно до сучасних вимог [5] із застосуванням інноваційних технологій в навчальному процесі. Важливим дидактичним принципом сучасного клінічного навчання є відповідність змісту навчального матеріалу реальним умовам роботи лікаря. Викладачами кафедри розроблено навчально-методичне забезпечення первинної спеціалізації лікарів за спеціальністю «Загальна практика – сімейна медицина» та на 6-місячних циклах вторинної спеціалізації згідно зі сучасними галузевими стандартами, які включають базу відеофільмів з методикою оволодіння практичними навичками, мультимедійні презентації лекцій, системи «мультимедійний педагог».

З метою оптимізації процесу викладання на кафедрі широко застосовуються різноманітні технології дистанційного навчання, а саме: лікарі-інтерни та лікарі-курсанти за фахом «Загальна практика – сімейна медицина» беруть участь у реальночасових конференціях (теле-семінари, демонстрації пацієнтів, навчальні фільми), викладачі кафедри читають лекції в дистанційному режимі, проводять інтерактивні семінарські заняття, застосовують ресурси Інтернет (тематичні сайти, електронні бібліотеки) [6]. Перед початком занять проводять анкетування, що дозволяє виявити «слабкі місця» і приділити цим темам більше уваги. З метою контролю якості підготовки лікарів-курсантів розроблена система контрольного тестування [7].

Важливим етапом засвоєння практичних навичок на сучасному рівні є застосування симуляційних технологій. На базі Навчально-інноваційного центру практичної підготовки лікарів Одеського національного медичного університету (ОНМедУ), який є багато профільною та високотехнологічною установою, що оснащена сучасним обладнанням з першого до сьомого рівня реалістичності, співробітниками кафедри розроблено теоретичні та практичні заняття для сімейних лікарів з надання невідкладної допомоги. Засвоєння практичних навичок з надання невідкладної допомоги із застосуванням симуляторів та манекенів дозволяє оволодіти необхідними вміннями без ризику заподіяння шкоди пацієнту. Вміння надати необхідну невідкладну допомогу кваліфіковано та своєчасно є дуже важливою навичкою особливо для сімейного лікаря, який не має щоденного досвіду лікування невідкладних станів, проте

є першою ланкою при зверненні за медичною допомогою. Навчання в стимуляційному центрі дозволяє лікарю відпрацювати кожну методику до автоматизму, що значно підвищує рівень підготовки фахівця.

Наступним етапом є отримання лікарями загальної практики-сімейної медицини практичного досвіду на базі Університетської клініки ОНМедУ. Під час проходження очної частини інтернатури лікарі-інтерни працюють разом з лікарями у відділеннях загальної практики – сімейної медицини. Засвоєння новітньої інформації на базі відділення - це приближення до реальної ситуації ведення хворих, надання невідкладної допомоги, засвоєння диференційного підходу в практиці сімейного лікаря. Проведений порівняльний аналіз якості формування практичних навичок лікарями-інтернами за період з 2015 до 2016 рік показав, що кількість помилок при тестуванні на початку інтернатури в 2015 році становить 88%, у 2016 році – 74%. Кількість помилок у засвоєнні практичних навичок після закінчення інтернатури у 2015 році – 32%, у 2016 році – 13%, що, на нашу думку, пов'язано з ретельним відпрацюванням практичних навичок з наступним контролем за їх виконанням.

У контексті нашого дослідження слід зазначити, що важливим аспектом професійного розвитку є формування світогляду сімейного лікаря, заснованого на основних принципах доказової медицини. Викладачі кафедри та сімейні лікарі Одеського регіону взяли участь в реалізації проекту «Східноєвропейська мережа з підвищення якості досліджень та розробки в області хронічних захворювань», який виконувався на базі ОНМедУ. Йдеться про новітні технології пошуку, аналізу, синтезу й використання медичної інформації, що дають змогу приймати найбільш обґрунтовані клінічні рішення. Знання основних принципів доказової медицини та вміння користуватися результатами досліджень є дуже важливим особливо для лікарів загальної практики – сімейної медицини. Чітке розуміння методології формування доказової бази, основних методів сучасної клінічної методології веде к формуванню стратегічно нового клінічного мислення, яке у загальній лікарській практиці визначається двома основними моментами, а саме, рівнем клінічного випадку та рівнем клінічної політики по відношенню до групи аналогічних клінічних випадків. В процесі оцінювання одержаних результатів досліджень, що віддзеркалені у певних відібраних наукових документах на предмет їх достовірності, лікар повинен зуміти згадані результати досліджень зіставити із завданнями свого клінічного випадку, тобто з ситуацією, якою він володіє, з наступною роз-

робкою стратегії ведення хворого. Вимогою для розроблення такої стратегії є глибокий і достеменний аналіз ситуації конкретного клінічного випадку з даними, що характеризують аналогічну групу хворих. Поєднання індивідуального досвіду лікаря з результатами кращих наукових досліджень щодо оцінювання ефективності медичної практики дає можливість не тільки досягати успіху в клінічній практиці, а й раціонально використовувати завжди обмежені ресурси охорони здоров'я за рахунок відмови від застосування технологій з недоведеною ефективністю. Участь лікарів у даному проєкті надала можливість долучитися до сучасних інформаційних ресурсів, до європейських стандартів лікарської практики.

Несумнівним є той факт, що відповідальність за планування та здійснення безперервного професійного розвитку лежить безпосередньо на кожному лікареві, який має право самостійно обирати зміст, форми, методи та місце

підвищення своєї професійної майстерності, тому дуже важливим завданням для викладачів кафедри є виховання розуміння необхідності постійного професійного зростання, вдосконалення професійної компетентності.

Висновки. Представлений досвід удосконалення розвитку практичних навичок лікарями загальної практики шляхом поєднання традиційних форм навчання з використанням інноваційних технологій в навчальному процесі довів підвищення ефективності підготовки. Інтерактивний метод навчання у стимуляційному центрі створює оптимальні умови для забезпечення сучасного рівня засвоєння практичних навичок. Однією з педагогічних умов підвищення якості професійної підготовки лікарів загальної практики є розроблення і запровадження навчально-методичного забезпечення, а саме: робочої навчальної програми, навчального плану, освітньо-кваліфікаційної характеристики.

Література

1. Латишев Є. Є. Державна програма розвитку загальної практики - сімейної медицини: модуляція вітчизняної охорони здоров'я щодо локалізації медичних проблем суспільства /Є. Є. Латишев/ /Сімейна медицина. – 2005. – № 3. – С. 7-9.
2. Програма економічних реформ на 2010-2014 роки. Реформа медичного обслуговування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/ms_reform/.
3. Проблеми та перспективи підготовки сімейних лікарів на до дипломного етапі / Ю. М. Колесник, В. Д. Сиволап, Н. С. Михайлівська, Т.О. Кулінич // Патологія. – 2013. – №1. – С. 7-9.
4. Актуальні питання підготовки лікарів-інтернів за спеціальністю «Загальна практика – сімейна медицина» / Волошина О. Б., Дукова О. Р., Лисий І. С., Бугерук В. В, Узун О. А. / Матеріали Х Ювілейної Всеукраїнської навчально-наукової конференції з міжнародною участю «Кредитно-модульна система організації навчального процесу у вищих медичних (фармацевтичному) навчальних закладах України на новому етапі. Частина 2., тези. доп. – Тернопіль, 2013. – С. 408.
5. Еталони практичних навичок для лікарів загальної практики – сімейних лікарів (навчально-методичний посібник) / За ред. акад. НАМНУ, проф. Вороненка Ю. В. – К, 2014. – 288 с.
6. Електронна мережа сайту телемедицини України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.i-med.tv.
7. Контрольне тестування лікарів-курсантів як засіб підвищення ефективності ведення хворих з гострим коронарним синдромом (ГКС) на догоспітальному етапі / В. В. Бугерук, О. Б. Волошина, Т. М. Муратова, І.С. Лисий, О. Р. Дукова / Матеріали навчально-наукової конференції «Сучасна післядипломна освіта: досягнення, проблеми, перспективи», присвяченої 90-річчю заснування ХМАПО, 7-8 листопада 2013р., Харків: тези. доп. Харків: ХМАПО, 2013. – С.99-100.

References

1. Latyshev Ye. Ye. Derzhavna prohrama rozvytku zahalnoi praktyky - simeinoi medytsyny: moduliatsiia vitchyznianoï okhorony zdorovia shchodo lokalizatsii medychnykh problem suspilstva /Ye.Ye. Latyshev/ /Simeina medytsyna. – 2005. – № 3. – S. 7-9.
2. Prohrama ekonomichnykh reform na 2010-2014 roky. Reforma medychnoho obsluhovannia [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/ms_reform/.
3. Problemy ta perspektyvy pidhotovky simeinykh likariv na do dyplofnomu etapi / Yu. M. Kolesnyk, V.D.Syvolap, N. S. Mykhailivska, T. O. Kulinych // Patolohiia. – 2013. – №1. – S. 7-9.
4. Aktualni pytannia pidhotovky likariv-interniv za spetsialnistiu «zahalna praktyka – simeina medytsyna» / Voloshyna O. B., Dukova O. R., Lysyi I. S., Buheruk V. V, Uzun O. A. / Materialy Kh Yuvileinoï Vseukrainskoi navchalno-naukovoï konferentsii z mizhnarodnoïu uchastiu «Kredytно-modulna systema orhanizatsii navchalnoho protsesu u vyshchykh medychnykh (farmatsevychnomu) navchalnykh zakladakh Ukrainy na novomu etapi. Chastyna 2., tezy.dop. – Ternopil, 2013. – S. 408
5. Etalony praktychnykh navykiv dlia likariv zahalnoi praktyky – simeinykh likariv (navchalno-metodychnyi posibnyk) / Za red. akad. NAMNU, prof. Voronenka Yu. V. – K, 2014. – 288 s.
6. Elektronna merezha сайtu telemedytsyny Ukrainy www.i-med.tv.
7. Kontrolne testuvannia likariv-kursantiv yak zasib pidvyshchennia efektyvnosti vedennia khvorykh z hostryim koronarnym syndromom (HKS) na dohospitalnomu etapi / V. V. Buheruk, O. B. Voloshyna, T. M. Muratova, I.S.Lysyi, O. R. Dukova / Materialy navchalno-naukovoï konferentsii «Suchasna pislidyplomna osvita: dosiahnennia, problemy, perspektyvy» prysviachenoi 90-richchiu zasnuvannia KhMAPO, 7-8 lystopada 2013r., Kharkiv: tezy. dop. Kharkiv: KhMAPO, 2013. –S.99-100.

Волошина О.Б., Ковальчук Л.І., Дукова О.Р., Лисий І.С. Методичні аспекти професійної підготовки лікарів загальної практики на післядипломному етапі.

У статті зазначено, що пріоритетним напрямом підвищення професійної підготовки лікарів загальної практики - сімейної медицини на післядипломному етапі є взаємозв'язок фундаментальних знань, заснованих на сучасних досягненнях медичної науки, з практичною підготовкою майбутніх лікарів.

З метою оптимізації засвоєння теоретичних знань на кафедрі широко використовуються дистанційні методи навчання, які в обмежені часові проміжки створюють додаткові можливості для залучення вузьких фахівців в освітній процес, проведення інтерактивних семінарів. Відеоконференції в дистанційному режимі підвищують можливості отримання інформації про останні досягнення медичної науки. Однак, відмінною рисою на післядипломному етапі є акцент на практичну підготовку майбутніх сімейних лікарів. Основною формою підвищення практичної підготовки лікарів є робота в відділеннях сімейної медицини спільно з лікарями відділень з подальшим контролем за якістю отриманих навичок викладачами кафедри. Важливим моментом даного процесу є вміння застосовувати теоретичні знання в кожному конкретному випадку, а саме: пошук, аналіз, синтез і використання інформації для обґрунтованого клінічного рішення. З огляду на високі вимоги до практичної підготовки сімейних лікарів, значна увага приділяється розвитку навичок з надання невідкладної допомоги в стимуляційному центрі, що є особливо важливим для лікарів загальної практики, які не мають щоденного досвіду надання невідкладної допомоги. Навчання на симуляторах і манекенах уможлиблює відпрацювання кожної методики до автоматизму, що значною мірою підвищує рівень практичної підготовки фахівця.

Наведені актуальні напрями, форми і методи роботи, запровадження педагогічних інновацій дають змогу підвищити якість засвоєння теоретичних знань і рівень розвитку практичних навичок фахівцями первинної ланки в наданні медичної допомоги.

Ключові слова: післядипломна освіта, сімейна медицина, практичні навички.

Волошина Е.Б., Ковальчук Л.И., Дукова О.Р., Лысий И.С. Методические аспекты профессиональной подготовки врачей общей практики на последипломном этапе.

В статье указано, что приоритетным направлением улучшения профессиональной подготовки врачей общей практики – семейной медицины на последипломном этапе является взаимосвязь фундаментальных знаний, основанных на современных достижениях медицинской науки с практической подготовкой будущих врачей.

С целью оптимизации усвоения теоретических знаний на кафедре широко используются дистанционные методы обучения, которые в ограниченные временные промежутки создают дополнительные возможности для привлечения узких специалистов в образовательный процесс, проведения интерактивных семинаров. Видеоконференции в дистанционном режиме повышают возможности получения информации о последних достижениях медицинской науки. Однако отличительной особенностью на последипломном этапе является акцент на практической подготовке будущих семейных врачей. Основной формой улучшения практической подготовки врачей является работа в отделениях семейной медицины совместно с врачами отделений с последующим контролем полученных навыков преподавателями кафедры. Важным моментом считается умение применять теоретические знания в каждом конкретном случае, а именно: поиск, анализ, синтез и использование информации для обоснованного клинического решения. Учитывая высокие требования к практической подготовке семейных врачей, особое внимание уделяется развитию у врачей по оказанию неотложной помощи в симуляционном центре, что является особенно важным для врачей общей практики, не имеющих ежедневного опыта оказания неотложной помощи. Обучение на симуляторах и манекенах позволяет отработать каждую методику до автоматизма, что в значительной степени повышает уровень практической подготовки специалиста.

Приведенные актуальные направления, формы и методы работы, внедрение педагогических инноваций позволят повысить качество усвоения теоретических знаний и уровень развития практических навыков специалистами первичного звена в оказании медицинской помощи.

Ключевые слова: последипломное образование, семейная медицина, практические навыки.

Voloshyna O.B., Kovalchuk L.I., Dukova O.R., Lysi I.S. Methodical aspects of the professional training of general practitioners at the postgraduate stage.

The article points out that the priority direction of improving the professional training of general practitioners - family medicine at the postgraduate stage is the interrelation of fundamental knowledge based on modern achievements of medical science with the practical training of future doctors. In order to optimize the learning of theoretical knowledge, distance learning methods are widely used at the department, which, in limited time intervals, create additional opportunities for attracting narrow specialists to the educational process, conducting interactive seminars. Video conferences in the remote mode increase the possibility of obtaining information about the latest advances in medical science. However, the distinctive feature of the postgraduate stage is the emphasis on the practical training of future family doctors. The main form of improving the practical training of doctors is working in family medicine departments in conjunction with the doctors of the departments with subsequent monitoring of the acquired skills of the teachers of the department. An important point is the ability to apply theoretical knowledge in each specific case, namely the collection, analysis, synthesis and use of information for an informed clinical solution. Considering the high requirements for the practical training of family doctors, a good result was shown by training the skills in providing emergency care in the simulation center, which is especially important for general practitioners who do not have daily experience in providing emergency care. Training on simulators and mannequins allows you to work out each technique to automatism, which greatly increases the level of practical training of a specialist. The given actual directions, forms and methods of pedagogical innovations, will allow increasing the quality of mastering and mastering practical skills by specialists in primary care.

Key words: postgraduate education, family medicine, practical skills